

Konst. Politik. Kunskap.

Linn Areskoug



Texten ingår i:

Bruhn, Tommy (red.)

BERÄTTELSE, RETORIK OCH MEDIER

TEXTER TILL MINNE AV SOFI QVARNSTRÖM

Serie: Studia Rhetorica Lundensia nr 5

Sid. 145-152

<https://doi.org/10.37852/62.c105>

STUDIA RHETORICA LUNDENSIA 5

Studia Rhetorica Lundensia kan beställas via Lunds universitet: www.ht.lu.se/serie/rhetorical
E-post: skriftserier@ht.lu.se

Copyright The editors and the authors, 2020

All texts from this volume is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

All images are all rights reserved, and you must request permission from the copyright owner to use this material.

ISBN 978-91-89213-04-3 (print)

ISBN 978-91-89213-05-0 (PDF)

<http://doi.org/10.37852/62>

Studia Rhetorica Lundensia 5

ISSN 2002-2018



LUNDS
UNIVERSITET

Konst. Politik. Kunskap.

Linn Areskoug

“Our beginnings never know our ends.” (Harold Pinter, 2005)

Upplevelser

Hösten 2019 firade Uppsala stadsteater att den allmänna rösträtten för kvinnor fyllde 100 år med en uppsättning av Elin Wågners klassiker *Pennskafvet*, i regi av Maria Löfgren. En kväll i oktober slog jag mig förvåntansfullt ner i de bekväma stolarna framför den stora scenen. Istället för ”Ja må hon leva!” började pjäsen med en glad kvinnokampsång som alla bjöds in att sjunga med i. Melodin hade jag hört förr, men texten var jag osäker på. Större delen av publiken verkade kunna denna utantill och jag kände mig ganska dum eftersom jag borde kunna sången (i synnerhet som kvinna). Sedan insåg jag att jag missade att ta ett program där sångtexten fanns så jag kände mig lite bättre igen. Samtidigt var jag ändå tveksam. Det kändes påklistrat. Hade jag verkligen skrivit under på att delta i en feministisk kampsång bara för att jag gick på en pjäs baserad på en feministisk klassiker? Jag skulle helst av allt vilja sjunka in i det anonyma mörker som är publikens privilegium istället för att sitta i en fullt upplyst teaterlokal och bli avslöjad med inte kunna delta i systrarnas sång. Var det ett medvetet grepp från regissören att göra de som inte kunde delta i sången obekväma? Eller var det en oplanerad effekt av ett högst medvetet försök att skapa inlevelse i kvinnokampen från förr till nu?

Efter sången satte skådespelet igång och vi dök in i en värld av agitation, skrivande, pamfletter och manifest. Scenografin var övertygande. Siluetter

av byggkranar, skrivbord i gediget trä, travar av papper, pappersark virvlade runt av skådespelarnas stundtals febrila aktivitet och en gul dörr som effektivt visade vem som var innanför och utanför kvinnornas och männens olika och egna rum. Det gav ett övertygande intryck av ett stadsrum som växte så att det knakade både inne och ute i början av det förra seklet. En röd sammetssalong för *le bourgeoisie* med tillhörande levande och döda inventarier rullades in från vänster och drogs tillbaka igen vid flera tillfällen under pjäsen. I detta rum satt en mycket gammal man som ängsligt brödlade när hans mjuka, röda sammetsväggar skakades om så att tavlorna i guldramarna hängde alldeles snett. Var det en sinnebild för den oscariska erans konventioner och dubbelmoral som högljutt kved i sina sista dödsryckningar? En slags krum åldrig bebis som avgav primalskrin i en döende kropp när den skräckslaget tvingas ut ur konventionens sammetsröda rum?

Uppsala stadsteaters *Pennskaftet* var en blandning av konst och politik. Eller var det politik i konst? Eller kanske konst för politik? Eller var det tvärtom? Den politiska agendan i pjäsen var uppenbar från början till slut. "Kampen om rösträtten" angavs i rubriken till informationen om uppsättningen på teaterns hemsida. Historien kom först, sedan konsten. Det var också denna ordning som spelades upp på scenen. Politiken först, sedan berättandet.

I de ungefär två timmar som pjäsen tog i anspråk, så kändes det som om jag hade kastats tillbaka till ett seminarium i feministiska studier på en humanistisk institution vid Uppsala universitet för över femton år sedan. Antologin *Kvinnopolitiska nyckeltexter* lästes med gusto och gav oss goda möjligheter att bli bekanta med centrala tankar om kvinnors plats i historien och i nuet. I texter av författare som Mary Wollstonecraft, Ellen Key, Virginia Woolf, Simone de Beauvoir och Sojourner Truth med flera, hördes kraftfulla röster från förr ljuda in i samtiden. Det var intressant, angeläget och helt enkelt tillfredsställande för de intellektuella smaklökarerna.

Höstens uppsättning av *Pennskaftet* var mer av en idéburen produktion än en estetisk skapelse. Scenografin bjöd på några karameller för ögat. Här fanns subtila detaljer från samtiden som pedagogiskt byggde broar mellan det tidiga seklet 1900 och idag. Koreografin med skanderande, skrånande grupper av män som var nära att spricka av sin egen förträfflighet fick mig

att rysa av obehag. Och så slutligen Dicks tafatta och extremt töntiga kurtis av Pennskaftet med ett språk och en intonation från ”orten” var en av pjäsens höjdpunkter.

”Men vad kräver du då av en pjäs vars intention är att fira den allmänna rösträtten för kvinnor fyller 100 år? Det är ju från början bestämt att det ska vara en hyllning av en politisk händelse.”, påpekade en god vän. Jo, det stämmer. Kanske. Men måste en hyllning innehålla en glad sång? Kan inte en hyllning göra ont? Det akademiska seminariet bygger på ett kontrakt om att utmanas intellektuellt, vilket de kvinnopolitiska systrarna från förr gjorde till fullo vid det där seminariet på universitetet. Det dramatiska kontraktet bygger på andra förväntningar än det akademiska seminariet. Teater är konst. Konst är idé, uttryck, polemik och poesi på en och samma plats. Det behöver inte finnas någon motsättning mellan politik och konst, och dessa domäner kan tillsammans skapa fantastiska upplevelser som på en och samma gång inspirerar, utmanar, oroar och äcklar. Men den här gången blev det för snällt. Inget i produktionen bet och skådespelarna var utan klös. Dialogerna rullade på, ibland kunde något bli vitsigt som lockade till skratt, men mestadels var det just ... snällt.

Kunskaper

Jag prövar min tes igen: konst är idé, uttryck, polemik och poesi på en och samma plats. I mina samarbeten med Uppsala stadsteater har det utvecklats samtal om konst, demokrati, delaktighet och kunskap. Drivkraften i samtalen är behovet att ägna en stund åt att bokstavligen tala tillsammans i en tid som alltmer präglas av polarisering och försvar av redan fastställda åsikter. En skillnad mellan mig som universitetslärare och teaterkonstnären är hur vi talar om teater och lärande. Här har vi haft svårt att mötas. Min första fråga är ofta: ”vad kan vi *lära* oss av det vi såg och upplevde på scenen?”. Min konstnärskollega vid teatern tittar lite snett på mig, klipper av frågans början och undrar: ”vad *upplevde* du?”. Nästa fråga blir följaktligen: ”finns det någon motsättning mellan att uppleva och att lära sig?”. Nu ekar den klassiska uppdelningen mellan känsla och intellekt, ett resonemang som bygger på antingen-eller, och som ganska snabbt blir ointres-

sant. Låt oss istället stanna kvar i frågan i sig: finns det någon motsättning mellan upplevelse och lärande, kan det vara både-och?

En text som jag ständigt återvänder till är Harold Pinters nobeltal från 2005. I texten "Art, Truth, & Politics", samsas det politiska med det poetiska. Vad som är sant och verkligt kan utforskas genom konsten, som därtill kan innebära ett både-och:

In 1958 I wrote the following: "There are no hard distinctions between what is real and what is unreal, nor between what is true or what is false. A thing is not necessarily either true or false; it can be both true and false." I believe that these assertions still make sense and do still apply to the exploration of reality through art. So as I writer I stand by them but as a citizen I cannot. As a citizen I must ask: What is true? What is false? (Pinter, 2005:1)

Om detta fortfarande var giltigt för Pinter 2005, så skulle jag hävda att det fortsätter att tala till mig år 2020, en tid som ironiskt nog har betecknats som en "post-truth era". Genom konsten söker vi efter sanning och verkligheten tillåts att utforskas. Samtidigt påminner Pinter oss om omöjligheten att enbart stanna i konsten. Vi är också medborgare, vi kan inte nöja oss med sökandet i sig självt. Vi har en moralisk plikt att söka svaret på vad som är sant eller falskt. Pinters tal avslutas med att konstnären, författaren, kan krossa skenbilderna och nå sanningen bortom dessa. Konsten ska inte ställa sig utanför politiken. Författaren har en moralisk plikt att skapa förutsättningar för oss att söka efter sanningen.

Anspraak

Som universitetslärare är en av mina uppgifter att skapa förutsättningar för lärande. I min värld söks oftast bevis för lärande i studenternas skriftliga alster. Men det är svårt att skriva; att komma igång, att fortsätta, att avsluta. Det är också svårt att skriva instruktioner om att skriva. För ett par år sedan samarbetade jag och kollegor vid UC Berkeley och The Bay Area Writing Project med att organisera skrivläger för lärare och lärarutbildare i Uppsala. Skrivlägret byggde på en vision om ett gemensamt utforskande av undervisning, yrkesidentiteter och att lärare behöver skriva själva för att

kunna undervisa om och i skrivande. För att arbeta med olika sätt att hjälpa elever och studenter att komma igång med skrivandet var kortskrivande en form som vi arbetade med, och imitation var ett tema som vi återvände till.

I mitt kortskrivande blev Pinters röst en röst att parafrasera. Låt oss först lyssna till vad han skriver om karaktärerna i hans pjäser:

”It’s a strange moment, the moment of creating characters who up to that moment have had no existence. What follows is fitful, uncertain, even hallucinatory, although sometimes it can be an unstoppable avalanche. The author’s position is an odd one. In a sense he is not welcomed by the characters. The characters resist him, they are not easy to live with, they are impossible to define. You certainly can’t dictate to them. To a certain extent you play a never-ending game with them, cat and mouse, blind man’s buff, hide and seek. But finally you find that you have people of flesh and blood on your hands, people with will and an individual sensibility of their own, made out of component parts you are unable to change, manipulate or distort. So language in art remains a highly ambiguous transaction, a quicksand, a trampoline, a frozen pool which might give way under you, the author, at any time.” (Pinter, 2005:2)

Ingeborg Areskoug, min mamma, ägnade sitt liv åt att lära gymnasieungdomar i Helsingborg franska, spanska, engelska, tyska och ryska. Hon brukade ofta dra paralleller mellan läraren och skådespelaren. En bra lärare arbetar med inlevelse, berättar en historia, och försöker att nå fram till eleverna. Jag tror att det som förenade min mamma med skådespelare var kärleken till ämnena, språken, innehållet. Hon lät språken ta med henne och hennes elever på en resa.

I mitt kortskrivande undersökte jag vad som kunde hända om jag imiterade Pinters resonemang om konst? Var skulle jag landa då? Det blev en skiss om undervisning och konst. Jag citerar utkastet i sin helhet:

KONST. POLITIK. KUNSKAP.

Even though Pinter is talking about characters in plays, I think his description can apply to teaching too. The ideas set in motion in the classroom is an avalanche of learning. And just like the avalanche, it is not always easy to predict which direction it takes. The students have narratives, histories, and experiences that you are unaware of but that will impact and imprint the learning.

Teaching is tricky. There are times when you soar high up in the air with your students, and there are times when bureaucracy pulls you down and almost suffocates you. There might also be times when learning hits hard, when the stories of your students are revealed and shatter the shiny surfaces of your carefully designed lesson plan. You are then, a person as well as a professor, picking up the shards of prior understandings and ideas.

But learning finds a way. The shards will come together. Knowledge might come in many different shapes. The joints between each piece are like the roads on a map, together they create a land of mountains, meadows, forests, and fields. Every student is on a journey, and sometimes you will have the privilege to walk beside her, for a while. In teaching, as in plays, there is a story being told, with pasts, presents, and futures.

Okej. En smula anspråksfullt. Men jag skulle ändå hävda att jag kan likna lärande vid resande än idag.

Upptäcka

Låt oss återvända till sökandet efter sanning genom konsten, kunskap genom undervisningen. De senaste åren har inneburit många resor på grund av mitt arbete vid universitetet. Över Atlanten, inom Europa. Våren 2017 deltog jag i skrivandet av en artikel i tidskriften *lambda nordica* som tillkom på grund av en resa till Kalifornien. En kollega reste med doktorander och studenter till San Francisco. Jag var löst kopplad till denna resa, men flera av mina tidigare studenter deltog. En frukt av resan var en samförfattad artikel på engelska, svenska och danska med forskare, författare, lärare och studenter. Det blev en brokig text, en mosaik, en hybrid, och en ytterst polyfon text som utmanade såväl läsare som skribenter. Jag tar mig friheten att ännu en gång citera mitt bidrag i sin helhet.

LINN: What attracts me the most is the idea of the journey of body and mind. The dislocation of the body also makes your mind grow. You are a situated being, and your view of the world is dependent on where you are. The corporeality (or might we say corpo/reality?) is always present. As a university teacher I am sad to say that the explorative aspects of learning are often forgotten in favor of the instrumentalist approach. Questions such as: “What do I have to do to reach this course goal?,” “Which course goal corresponds with this text?,” or “What is the use of this discussion, and how does it fit into the final exams?,” are directed at me as a university teacher. The answer “I don’t know” is considered a bad one and my whole ethos as a teacher would crumble to dust in case this would be my reply. I do lament that the answer “I don’t know” is unsatisfactory, but would it not be interesting to turn it into something good? Like a challenge? Maybe “I don’t know yet but let us find out together what we can come across if we read these texts.” We might learn something beyond the course goals, something actually useful and unexpected.

Travelling is the essence of not being sure. You can make plans and map out expected outcomes, but by actually dislocating your body and mind somewhere else, you are also exposing yourself to things not expected and sensations you could not anticipate. The imagined becomes real as you inhabit a space in another place where you are not at home. The paradox of it all is that this alienation is entangled in your home due to our inevitable corporeality. Journeys are educational, since you are forced to not know, over and over again. Journeys help us turn into explorers in search for knowledge by finding out. (Lönnngren & Areskou, 2017:111–112)

Att uppleva konst är ett sökande, att söka kunskap är ett lärande. Början på vår resa är att inte veta, och vissheten om att få veta mer om det vi inte vet, är målet med vår resa. Som universitetslärare vill jag hålla fast vid bildningstanken. Att sökandet av kunskap ska vara en del av utbildningen. Att motverka tendensen att se på en universitetsutbildning som ett besök på ICA, där kursmålen blir en enda lång inköpslista med varor att bocka av. Om konstnären söker sanning genom konsten, så söker läraren kunskap genom undervisningen.

Den politiska dimensionen av konsten säger att sanningen finns, liksom en lärare tror på att kunskap går att få, även om den kan uppenbara sig i många olika former. Är Uppsala stadsteaters uppsättning av *Pennskafriet* en

KONST. POLITIK. KUNSKAP.

politisk uppsättning? Ja, självklart. Den är konst. Och den är politik. Problemet med uppsättningen hösten 2019 är att den blev för programmatisk för att bli övertygande konst. Den visste inte om den skulle vara idé eller konst. Politisk teater, enligt Pinter, behöver ta hänsyn till följande, ”Sermonising has to be avoided at all cost. Objectivity is essential. The characters need to breathe their own air.” (Pinter, 2005:2). Det politiska ärendet om kvinnofrågan var så pedagogiskt berättad för oss att det inte fanns luft mellan stolsraderna för mig som betraktare att andas. Det fanns ytterst få utrymmen för sökandet att utvecklas i, inga blanka rader eller tomma ytor att fylla i, ingenstans att resa.

Vi vet att det finns ett mål. Vi vet att det är dit vi färdas. Målet ser olika ut för olika personer. Kunskap kan visa sig på många olika sätt. Om lögnen finns så vet vi att sanningen också är möjlig. Några av oss når slutet tidigare än andra. En sak vet vi med säkerhet: “Our beginnings never know our ends” (Pinter, 2005:2).

Referenser

- Lönngren, A.-S. and Areskoug, L. (2018) “Power, Myths, Materiality: A Multilingual Reflection over the Conditions for Knowledge Production in Times of Political Turbulence”, *lambda nordica*, 22(4), pp. 93-126. Available at: <https://www.lambdanordica.org/index.php/lambdanordica/article/view/507> (Accessed: 14 February 2020).
- Pinter, H. (2005) ”Art, Truth, & Politics”, Nobel Lecture, December 7, 2005, <https://www.nobelprize.org/uploads/2018/06/pinter-lecture-e-3.pdf> (Accessed: 14 February 2020).